

ПОНЯТТЯ ТА МЕЖІ НОТАРІАЛЬНОЇ ТАЄМНИЦІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ**CONCEPTS AND LIMITS OF NOTARIAL SECRECY UNDER THE LAWS OF UKRAINE****Воронцова Д.О., студентка IV курсу***Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ***Жиляк В.Р., студентка IV курсу***Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ***Поклонська О.Ю.,****старший викладач кафедри цивільно-правових дисциплін***Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Стаття присвячена аналізу правового регулювання меж нотаріальної таємниці за законодавством України з метою виокремлення шляхів удосконалення чинного законодавства, яке регулює забезпечення нотаріальної таємниці.

З'ясовано, що нотаріальний процес характеризується низкою принципів, які забезпечують виконання завдань нотаріату, являють собою найбільш загальні правові вимоги до вчинення нотаріальної діяльності, відбивають правовий характер нотаріального провадження та обов'язково знаходять своє закріплення у відповідних нормах права. Проведений аналіз правового регулювання нотаріальної діяльності, зокрема забезпечення нотаріальної таємниці, різних правових систем. Одним із принципів, що найбільшою мірою відображають специфічну сутність нотаріальної діяльності, є принцип дотримання нотаріальної таємниці, адже на відміну від судів, які розглядають і вирішують цивільні справи відкрито і гласно, нотаріуси й посадові особи, що вчиняють нотаріальні дії, зобов'язані зберігати таємницю їх вчинення або навіть факту звернення до нотаріальних органів.

Визначено основні напрями вдосконалення нотаріальної діяльності, зокрема запровадження єдиної нотаріальної системи на базі приватного нотаріату, запровадження електронного нотаріуса – «Е-нотаріат», прийняття єдиного кодифікованого нормативно-правового акта, що регулює нотаріальну діяльність.

Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення питань доступу до нотаріальної професії. Проведений аналіз правового регулювання нотаріальної діяльності, зокрема забезпечення нотаріальної таємниці, різних правових систем дав змогу зробити наступні висновки: по-перше, організація нотаріальної діяльності залежить від типу правової системи країни; по-друге, нотаріат можна розподілити на два основних типи: нотаріат англосаксонської та романо-германської системи права; по-третє, в період загальної глобалізації стандартизація надання нотаріальних послуг має підвищити рівень забезпечення захисту прав і свобод громадян. Новий реформований нотаріат, як публічно-правовий інститут, має забезпечити позасудову охорону та захист прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб, територіальної громади, а також держави шляхом вчинення у межах безспірних правовідносин нотаріальних дій, передбачених законом і заснований на єдиних принципах, формах і методах організації та здійснення нотаріальної діяльності, а також державного регулювання цієї діяльності. Розробка та впровадження цих напрямів нотаріальної реформи загалом матиме позитивний вплив на ефективне забезпечення нотаріальної таємниці.

Ключові слова: нотаріат, нотаріус, нотаріальна таємниця, межі нотаріальної таємниці, правове регулювання нотаріальної таємниці, права та свободи людини, нотаріальні дії, демократизм.

The article is devoted to the analysis of the legal regulation of notarial secrecy under the legislation of Ukraine in order to identify ways to improve the current legislation governing the provision of notarial secrecy.

It was found that the notarial process is characterized by a number of principles that ensure the performance of notarial tasks, are the most general legal requirements for notarial activities, reflect the legal nature of notarial proceedings and must be enshrined in relevant law. An analysis of the legal regulation of notarial activities, in particular the provision of notarial secrecy, various legal systems.

One of the principles that best reflects the specific nature of notarial activity is the principle of notarial secrecy, because unlike courts that hear and decide civil cases openly and publicly, notaries and officials who perform notarial acts are obliged to maintain secrecy their commission or even the fact of appeal to notarial bodies.

The necessity of further improvement of the issues of access to the notarial profession is substantiated. The analysis of the legal regulation of notarial activities, in particular the provision of notarial secrecy, different legal systems allowed us to draw the following conclusions: first, the organization of notarial activities depends on the type of legal system of the country; secondly, the notary can be divided into two main types: the notary of the Anglo-Saxon and Romano-Germanic legal system; thirdly, in the period of general globalization, the standardization of the provision of notarial services should increase the level of protection of the rights and freedoms of citizens. The new reformed notary, as a public law institution, must ensure extrajudicial protection and defense of the rights and legitimate interests of individuals, legal entities, territorial communities and the state by performing within the undisputed legal notarial acts provided by law and based on common principles, forms and methods of organization and implementation of notarial activities, as well as state regulation of these activities. The development and implementation of these areas of notarial reform will generally have a positive impact on the effective enforcement of notarial secrecy.

Key words: notary, notary, notarial secret, limits of notarial secret, legal regulation of notarial secret, human rights and freedoms, notarial actions, democracy.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день розбудова в Україні демократичної, правової, соціальної держави потребує вирішення проблем політичного, економічного, соціального і культурного характеру. Пріоритетними серед них є проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина, оскільки вирішення зазначених питань виступає одним із головних критеріїв оцінки ефективності реформування всіх сфер суспільного життя. З метою

сприяння становленню цілісного підходу до правового регулювання нотаріальної таємниці в Україні у відповідності до міжнародних стандартів, а також поступового і системного реформування вітчизняного нотаріату постає необхідність дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання нотаріальної таємниці та подальша його адаптація до вітчизняної системи нотаріату. У зв'язку з цим важливим видається розгляд

питання правового регулювання нотаріальної таємниці в зарубіжних країнах.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних аспектів нотаріальної таємниці, питання удосконалення правового забезпечення нотаріальної таємниці в Україні здійснювали вітчизняні та зарубіжні вчені у науковій літературі, про що свідчать праці С. С. Алексєєва, В. Д. Бабкіна, С. В. Бобровник, Є. В. Бурая, А. М. Вітченко, В. М. Горшенєва, С. Д. Гусарєва, Д. А. Керімова, М. І. Козюбри, Л. А. Луць, М. І. Матузова, О. М. Мельник, В. С. Нерсеянца, Н. М. Оніщенко, Е. М. Пенькова, П. М. Рабіновича, О. Д. Тихомирова, Н. Н. Тарасова, В. Д. Сорокіна, В. М. Сирих, В. М. Селіванова, О. І. Ющика тощо. Їх роботи заклали фундамент сучасного розуміння нотаріальної діяльності, сучасних проблем та тенденцій розвитку нормативно-правового регулювання нотаріальної діяльності в Україні тощо. Однак незважаючи на це, не викликає сумніву, що в сучасній вітчизняній юридичній науці теорія нотаріальної таємниці як складна динамічна система потребує підвищеної уваги і поглиблених наукових концепцій. Аналіз наукових праць із зазначеної проблематики надає підстави зробити висновок про відсутність комплексного підходу, науково обґрунтованої методології її дослідження, яка б дозволила систематизувати різні погляди щодо поняття правового регулювання, його особливостей, взаємодії із суміжними правовими категоріями. Все це свідчить про актуальність дослідження нормативно-правового регулювання нотаріальної таємниці в Україні.

Мета роботи полягає в комплексному науковому аналізі теоретичних та практичних проблем інституту нотаріальної таємниці, науковому визначенні поняття та меж нотаріальної таємниці в Україні.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній юридичній науці виокремлюють систему нотаріату в країнах “common law” (англосаксонської системи), де роль його незначна або зовсім відсутня, та країн “civil law” (латинської системи), в якій нотаріат посідає чільне місце серед публічних інститутів [1, с. 129–154] та які об’єднані в Міжнародний союз латинського нотаріату.

У систему Міжнародного союзу латинського нотаріату, який об’єднує в своєму складі більше п’ятдесяти нотаріатів, входять, зокрема, нотаріати Франції, Німеччини, Іспанії, Італії, Австрії, Швейцарії, Нідерландів, Латинської Америки, Японії. Так, у системі латинського нотаріату нотаріус виступає, як незалежний представник держави, наділеного від її імені повноваженнями здійснювати нотаріальні дії, й одночасно несе особисту відповідальність за здійснення нотаріальних дій. Незалежність нотаріуса забезпечує надання угодам сторін «публічної форми і публічної довіри», оскільки нотаріус виконує завдання публічної влади [2, с. 57–58]. Контроль за діяльністю нотаріуса здійснюється державою в особі органів юстиції і нотаріальними палатами [3, с. 119].

Цю групу складають нотаріальні органи країн латинського, так званого писаного права. Латинський нотаріат пов’язаний із римським правом, яке стало основою для його виникнення. Однією з характерних ознак латинського нотаріату є незалежність кожного нотаріуса, як основа побудови всієї системи нотаріату. Реалізація такого принципу на практиці дає можливість країнам латинського нотаріату знижувати витрати держави на створення системи гарантованої та необхідної допомоги громадянам і юридичним особам, підвищити матеріальну відповідальність нотаріусів, виключити незаконне втручання державних органів та посадових осіб, підвищити кваліфікацію нотаріусів, забезпечити збереження таємниці нотаріальних дій тощо [4, с. 153].

Характеризуючи латинський нотаріат, насамперед слід згадати про авторитетне міжнародне об’єднання нотаріусів – Міжнародний союз латинського нотаріату

(далі – Союз), який є неурядовою організацією й основним завданням якого є підтримка, координація та розвиток нотаріальної діяльності на міжнародному рівні.

Слід зауважити, що Бюро при Комісії з міжнародного співробітництва Міжнародного союзу латинського нотаріату 18 січня 1986 року та Постійною Радою в Гаазі 13–15 березня 1986 року затверджені базові принципи системи латинського нотаріату, які були систематизовані в один акт та складаються із 19 статей, об’єднаних у три розділи [4, с. 153].

Зокрема, вищенаведеними принципами регламентується нотаріальне діловодство і нотаріальне засвідчення документів; статус нотаріальної охорони прав громадян; визначення професійної таємниці нотаріуса; незалежність нотаріуса та забезпечення законності вчинення нотаріальних дій [5, с. 153].

У свою чергу, групу країн англосаксонської правової системи складають країни англосаксонської правової системи (Англія, США, Австралія, Сінгапур, Кіпр, Індія та ін.), де в компетенцію нотаріальних органів входить лише завірення документів і підписів. Крім того, в цих країнах кодифіковані закони нечисленні, джерелами права є переважно традиції та прецеденти, які створені юридичною практикою. Відповідно роль нотаріату незначна, а діяльність нотаріусів, як правило, суміщається з діяльністю адвокатів [5, с. 153].

Слід зауважити, що зовсім інші принципи нотаріальної діяльності в країнах англосаксонської правової системи (Великобританія, США, Австралія, Сінгапур, Індія та ін.). Ця правова модель заснована переважно на судовому прецеденті, через що основна увага приділяється показам свідків як засобу доведення, у тому числі і при дослідженні письмових доказів. Нотаріуси та нотаріальні документи не грають тієї важливої ролі, яка відведена їм в країнах латинського нотаріату [5, с. 153].

Особливістю організації нотаріату в США є відсутність єдиного спеціалізованого державного правового інституту. Взагалі у Сполучених Штатах Америки відсутнє федеральне законодавство про нотаріат, основні правові аспекти організації нотаріальної діяльності відображені в модельному законі «Про нотаріат» і в Уніфікованому законі США «Про нотаріальні дії» та конкретний перелік нотаріальних дій, вимоги до осіб, які мають намір вчинювати нотаріальні дії, правовий статус нотаріусів та особливості організації їхньої діяльності регламентуються законодавствами окремих штатів [5, с. 153].

Проведений аналіз правового регулювання нотаріальної діяльності, зокрема забезпечення нотаріальної таємниці, різних правових систем дає змогу зробити наступні висновки: по-перше, організація нотаріальної діяльності залежить від типу правової системи країни; по-друге, нотаріат можна розподілити на два основних типи: нотаріат англосаксонської та романо-германської системи права; по-третє, в період загальної глобалізації стандартизація надання нотаріальних послуг має підвищити рівень забезпечення захисту прав і свобод громадян. Новий реформований нотаріат, як публічно-правовий інститут, має забезпечити позасудову охорону та захист прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб, територіальної громади, а також держави шляхом вчинення у межах безспірних правовідносин нотаріальних дій, передбачених законом і заснований на єдиних принципах, формах і методах організації та здійснення нотаріальної діяльності, а також державного регулювання цієї діяльності [7, с. 12].

Отже, нотаріальний процес характеризується низкою принципів, які забезпечують виконання завдань нотаріату, являють собою найбільш загальні правові вимоги до вчинення нотаріальної діяльності, відбивають правовий характер нотаріального провадження та обов’язково знаходять своє закріплення у відповідних нормах права.

Одним із принципів, що найбільшою мірою відображають специфічну сутність нотаріальної діяльності, є принцип дотримання нотаріальної таємниці (ч. 3 ст. 5, ст. 8 Закону «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р.), адже на відміну від судів, які розглядають і вирішують цивільні справи відкрито і гласно, нотаріуси й посадові особи, що вчиняють нотаріальні дії, зобов'язані зберігати таємницю їх вчинення або навіть факту звернення до нотаріальних органів [8].

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Закону України «Про нотаріат» нотаріальна таємниця – це сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо [6, с. 202].

Питання щодо визначення змісту та обсягу нотаріальної таємниці у сучасній науковій літературі є спірним. Так, навряд чи можна погодитися з висловленими багатьма авторами пропозиціями включати до змісту нотаріальної таємниці, окрім таємниці особи, яка звернулася за вчиненням нотаріальної дії, і ще й таємницю нотаріуса як фахівця, та ще й законодавчо це закріпити [9, с. 39; 10, с. 364].

Подібне розуміння змісту нотаріальної таємниці суперечить законодавчому визначенню її змісту, наведеному в ч. 1 ст. 8 зазначеного вище Закону, відповідно до якого це виключно інформація, пов'язана із заінтересованою особою та її зверненням до нотаріуса. Крім того, існування таємниці нотаріуса як фахівця унеможливується завданнями та функціями нотаріату як публічно-правового інституту, як органу цивільної юрисдикції [8].

Публічно-правовий характер нотаріальної діяльності зумовлений її офіційним змістом і наділенням нотаріусів повноваженнями державою (ч. 1 ст. 3 Закону України «Про нотаріат»), а зазначене, як і процесуальний характер нотаріальної діяльності, виключає існування нотаріальної таємниці як таємниці фахівця. Передусім нотаріус – особа, уповноважена державою на вчинення нотаріальної діяльності, і незалежно від форми її здійснення (державна чи приватна), вона є однаковою за своєю сутністю, адже документи, оформлені державними і приватними нотаріусами, мають однакову юридичну силу (ч. 4 ст. 1 Закону України «Про нотаріат» [8]).

З огляду на наведене, безумовно, слід погодитися із поглядом на нотаріальну таємницю як різновид професійної таємниці [11]. Однак, характеризуючи специфічні риси нотаріальної таємниці, деякі автори доходять спірного висновку про те, що, на відміну від таких професійних таємниць, як медична чи адвокатська, вона не сприяє встановленню довірчих відносин між заінтересованою особою та нотаріусом, а є лише певною гарантією недоторканості особистого життя людини [12, с. 41; 13, с. 110].

Вимога щодо дотримання нотаріальної таємниці передусім означає виключення умов, за яких зі змістом нотаріальної дії можуть ознайомлюватися інші особи, крім її учасників.

Власне, це означає, що нотаріальні дії мають вчинюватися у присутності тільки заінтересованих осіб і лише у випадку необхідності – за присутності тих, хто надає їм допомогу або забезпечує вчинення нотаріальної дії (представники, перекладачі, особи, що проставляють підпис замість заінтересованих осіб тощо). При цьому повідомлення будь-якої інформації представнику особисто заінтересованої особи не може розглядатися як порушення нотаріальної таємниці, але відсутність належного унормування питань суб'єктного складу нотаріального процесу взагалі та інституту представництва у нотаріальному провадженні, а також складу документів, що підтверджують повноваження представника у нотаріальній справі зокрема, породжує, на жаль, відповідні правові конфлікти та судові справи щодо їх вирішення [14, с. 60].

Слід зазначити, що принцип дотримання нотаріальної таємниці розповсюджується не тільки на довідки та документи, але й на усні та письмові пояснення нотаріуса. Одним із найголовніших правил принципу дотримання нотаріальної таємниці є те, що нотаріус не має права давати свідчення як свідок щодо відомостей, які становлять нотаріальну таємницю, крім випадків, коли цього вимагають особи, за дорученням яких або щодо яких вчинялися нотаріальні дії. У цьому зв'язку постає практичне питання щодо форми висловлення згоди заінтересованих осіб на розкриття нотаріальної таємниці. У судовій практиці таку згоду формулюють у письмовій формі: у формі окремої заяви або клопотання в тексті заяви про виклик свідка.

Нотаріальну таємницю складають такі отримані нотаріусом від заінтересованих осіб відомості, що не пов'язані із реалізацією їхнього обов'язку довести обставини нотаріальної справи. Наприклад, у випадку оспорювання нотаріально посвідченого правочину факт права власності на майно, що відчужувалося, факт укладення правочину, відомості про осіб – учасників такого правочину тощо вже не є нотаріальною таємницею, оскільки самими заінтересованими особами вони наведені у позовній заяві або запереченнях проти позову. При цьому нею залишається інформація про стосунки зазначених осіб, мотиви їх вчинків, склад їхнього майна тощо [14, с. 60].

Питання відповідальності нотаріуса за розголошення нотаріальної таємниці, безумовно, заслуговують на окрему увагу і не охоплюються предметом дослідження цієї роботи. Тим не менше, зауважимо, що викликають серйозні заперечення спроби визначення підстав та випадків такої відповідальності, які наразі формулюються деякими авторами і не ґрунтуються ані на чинному законодавстві, ані на основних правових характеристиках інституту нотаріату. Наприклад, не можна погодитися із такою пропозицією: «Приватний нотаріус повинен нести відповідальність за умисне розголошення не будь-яких відомостей, які йому стали відомі в ході виконання професійних обов'язків, а лише тих таємниць, які охороняє держава, зокрема, державної, комерційної, банківської, лікарської та таємниці усиновлення, і то за умови, якщо будуть дотримані правила отримання приватним нотаріусом такої таємниці (спеціальний допуск, підписка про нерозголошення тощо [15, с. 36].

Щодо розголошення іншої інформації, то приватний нотаріус повинен нести відповідальність за неї лише за умови, що учасники нотаріального процесу просять про збереження їхньої таємниці і це прохання зафіксоване у відповідному документі. Саме такий підхід має знайти відображення в Законі України «Про нотаріат» [15, с. 36].

Подібний підхід за жодних умов не може віднайти свого адекватного унормування, оскільки він ігнорує особливий правовий статус нотаріуса (адже всіх інших видів таємниць не має розголошувати не тільки нотаріус, а й будь-який інший суб'єкт), невиправдано та необґрунтовано звужує межі нотаріальної таємниці, тим більше, фактично взагалі скасовує принцип нотаріальної таємниці як такий, а тим самим і позбавляє нотаріальні правовідносини їх головної невід'ємної специфічної ознаки – довірчого характеру, знищує правові гарантії виконання завдань нотаріату та унеможливує реалізацію нотаріальних функцій [16, с. 70].

Натомість існування принципу нотаріальної таємниці відбиває специфічні ознаки нотаріальної діяльності як правової форми, в межах якої відбувається реалізація безспірних суб'єктивних цивільних прав відповідно до намірів та волевиявлення заінтересованих осіб.

В. В. Баранкова, розглядаючи правове регулювання нотаріальної таємниці, дійшла висновку, що «наразі законодавче регулювання нотаріальної таємниці не просто не дає належного правового обґрунтування визначення

обсягу та меж тієї інформації, що не має розголошуватися нотаріальними органами, а, навпаки, потребує ретельного наукового дослідження, тлумачення та уточнення, особливо з огляду на те, що зазначена інформація може стати предметом судового вивчення під час розгляду тієї чи іншої цивільної справи, і в кожному конкретному випадку потрібно буде визначитися із можливістю або, навпаки, неможливістю нотаріуса свідчити про такі обставини» [6, с. 198].

Погоджуючись з думкою В. В. Баранкової, вважаємо, що на сьогодні існує певна розгалуженість нормативно-правових актів щодо нотаріальної діяльності, зокрема в механізмі функціонування нотаріальної таємниці, у системі взаємодії держави та громадянського суспільства в Україні. Вирішення цієї проблеми, на нашу думку, можливе шляхом проведення комплексної систематизації законодавства України та положень підзаконних правових актів щодо нотаріальної діяльності [14, с. 60].

На жаль, на законодавчому рівні ця проблема є недостатньо врегульованою і має велику кількість ускладнень та упущень, зокрема в області відповідальності осіб, на котрих поширюється обов'язок нерозповсюдження нотаріальної таємниці, з огляду на це, важливим є заповнення відповідних законодавчих прогалів. Вважаємо, що необхідно створити якісний, досконало регламентований процес правового регулювання дотримання нотаріальної таємниці, не обмежуючись декількома статтями Закону України «Про нотаріат» та встановити даному принципу через його значущість для всього нотаріату необхідну правову охорону [14, с. 61].

Висновки. Таким чином, реформування нотаріальної діяльності на сьогодні є однією з ключових частин законо-

давчого процесу держави. Не дивлячись на тривалу правову реформу, сучасний стан нормативно-правового забезпечення нотаріальної діяльності, зокрема нотаріальної таємниці, характеризується наявністю численних проблем та недоліків. Усунення правових недоліків з цього питання значно покращить як якість національного нотаріату, так і усіх суміжних галузей, безпосередньо пов'язаних з діяльністю нотаріусів.

Перспективою розвитку нотаріату має стати проведення систематизації положень нормативних документів у цій сфері, що дозволить вирішити розглянуті проблеми. Найбільш ефективним завершенням нотаріальної реформи могло би стати запозичення зарубіжного досвіду з розглянутого питання.

Найефективніше завершення реформи нотаріату, на нашу думку, має передбачити прийняття Закону «Про організаційні засади діяльності Нотаріату України», в якому треба закріпити основні поняття нотаріальної діяльності, завдання нотаріату, більш чіткі гарантії нотаріальної діяльності і позначити систему доступу до професії, рамки дисциплінарної та адміністративної відповідальності, а також визначити статус і компетенцію регіональної і центральної нотаріальної палати, а також прийняття «Нотаріально-процесуального кодексу України». Новий реформований нотаріат, як публічно-правовий інститут, має забезпечити позасудову охорону та захист прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб, територіальної громади, а також держави шляхом вчинення у межах безспірних правовідносин нотаріальних дій, передбачених законом і заснований на єдиних принципах, формах і методах організації та здійснення нотаріальної діяльності, а також державного регулювання цієї діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гулевська Г. Ю. Організаційно-правові аспекти державного регулювання нотаріальної діяльності в Україні : дис. канд. юрид. наук. 12.00.07. Запоріжжя, 2004. Ст. 206.
2. Гулевська Г. Ю. Аналіз зарубіжного досвіду державного регулювання нотаріальної діяльності та пріоритети запозичення в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 7. Ст. 57–61.
3. Карнарук Н. В. Державний контроль за нотаріальною діяльністю в Україні : дис. канд. юрид. наук. 12.00.07. Ірпінь, 2007. Ст. 168.
4. Ільєва Н. В. Правове регулювання нотаріальної діяльності в Україні: адміністративно-правові засади : дис. канд. юрид. наук. 12.00.07. Харків, 2011. Ст. 196.
5. Бондарєва М. В. Англосаксонський нотаріат: особливості організації та функціонування. *Університетські наукові записки*. 2006. № 3–4. Ст. 153–159.
6. Баранкова В. Поняття та межі нотаріальної таємниці. *Мала енциклопедія нотаріуса*. 2017. № 4 (94). Ст. 192–219.
7. Черниш В. Теоретичні аспекти мови нотаріального діловодства та нотаріальної таємниці як основоположних принципів діяльності нотаріату в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 7. Ст. 12 (С. 8–12).
8. Про нотаріат : Закон України від 2 вересня 1993 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 39. Ст. 383.
9. Коробцова Н. Сучасний погляд на проблему охорони нотаріальної таємниці. *Нотаріат для вас*. 2011. № 12. Ст. 38–42.
10. Панталієнко Я. П. Нотаріальна таємниця – одне із загальних правил вчинення нотаріальних дій. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 44. Ст. 363–368.
11. Виноградова Г. Професійна таємниця в міжнародно-правових джерелах: окремі питання регулювання та використання досвіду в законодавстві України. *Юридичний журнал*. 2006. № 4. URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2219>
12. Коробцова Н. Право на охорону нотаріальної таємниці як одне з конституційних прав громадян. *Публічне право*. 2012. № 1 (5). Ст. 40–47.
13. Желіховська Ю. В. Поняття та гарантії таємниці вчинення нотаріальних дій. *Університетські наукові записки: часопис*. Хмельницьк. ун-т упр. та права. Хмельницький, 2013. № 1 (45) Ст. 108–112.
14. Баранкова В. В. Розкриття нотаріальної таємниці в межах судового розгляду цивільних справ. *Право та державне управління*. 2017. № 3 (28). Ст. 57–63.
15. Маляренко С. М. Анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю приватним нотаріусом при сумісництві або незбереженні нотаріальної таємниці. *Адвокат*. 2013. № 4 (151). Ст. 32–36.
16. Красногор В. О. Шляхи вдосконалення нотаріальної діяльності та забезпечення нотаріальної таємниці в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3. Ст. 69–75.